

Luc VANDEWEYER

DE HOOP OP EEN DUITSE REVANCHE-OORLOG

DE VOORBEREIDING VAN DE KOLLABORATIE DOOR DE VLAAMS-NATIONALISTEN ROND HET WEEKBLAD *VLAANDEREN* (1922-1934)

Vóór de eerste wereldoorlog waren er gevoelens van stamverwantschap met Nederland en Duitsland in bepaalde Vlaamsgezinde milieus. Dat bood de Duitse bezetter, na het vastlopen van de oorlog in de herfst van 1914, de mogelijkheid om een deel van die Vlaamsgezinden als instrument te gebruiken. Een van de oorlogsdoeleinden was immers de hegemonie over België verwerven. Wanneer een simpele annexatie niet mogelijk bleek, kon de aanwezigheid van deze activisten België blijvend destabilizeren. Dat zou ook na het aflopen van de krijgsoperaties de Duitse positie versterken (1).

De geweldige opbloei van het Belgische nationalisme bij de Vlamingen en de meerderheid van de Vlaamsgezinden door de Duitse inval zorgde ervoor dat de *Flamenpolitik* slechts succes had in een Groot-Nederlandse verpakking. De Groot-Nederlandse retoriek had als bijkomend voordeel dat ook in Nederland mensen konden geëngageerd worden. Die strategie had succes en Lode Wils kon de Groot-Nederlandse beweging terecht «het mengsel van Flamenpolitik en Hollands nationalisme» noemen (2).

Maar er is meer. Die Groot-Nederlandse beweging zou na de Duitse nederlaag blijven doorwerken en vaste voet verwerven in het Vlaams-nationalisme. De belangrijkste groep bevond zich rond het weekblad *Vlaanderen* dat van 1922 tot 1934 verscheen en een heftig anti-Belgicisme

(1) Over het aktivisme en de Duitse strategie: L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme. Vlaanderen tegenover België in de eerste wereldoorlog*, Leuven, 1974.

(2) L. WILS, *De Groot-Nederlandse geschiedschrijving*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1983, p. 363.

preekte : De Belgische staat moest vernietigd worden om de onafhankelijke staat Vlaanderen en nadien Groot-Nederland te verwezenlijken. Omdat de overgrote meerderheid van de Vlamingen België bleef aanvaarden en zelfs steunen, kon dat enkel via een Europees konflikt, waarbij de Duitse macht België zou likwideren. Deze opvattingen hebben het Vlaams-nationalisme voorbereid op de kollaboratie maar het «Dietse» vuur bleek tijdens de bezetting ook een stimulans voor een verzetshouding.

We zullen eerst de situatie van deze activisten na november 1918 schetsen. Hoe zagen de mensen achter *Vlaanderen* de Duitse rol ? In welke Duitse kringen werd steun gezocht en gevonden ? De opkomst van Hitler betekende een extra komplikatie voor deze Groot-Nederlanders. In hoeverre had de nazi-ideologie sukses en werd Duitsland onder Hitler niet evenzeer — of nog meer — een gevaar in plaats van een bondgenoot ? Moesten de Groot-Nederlanders dan een meer gereserveerde houding aannemen tegenover de herrezen Duitse macht ? Tot slot wordt de nawerking van *Vlaanderens* Groot-Nederlandisme tijdens de oorlog en na de repressie even bekeken.

MOEILIJKE JAREN VOOR HET AKTIVISME

De militaire ineenstorting in de herfst van 1918 en de daaropvolgende politieke en economische desintegratie in Duitsland was zo volkomen dat het Duitse element, dat tot dusver stuwend en sturend was geweest, goeddeels wegviel. De activisten moesten zich op eigen krachten waar maken binnen het prille Vlaams-Nationalisme. Voor degenen die het Belgische staatsverband aanvaardden lukte dat vrij aardig. Maar er waren ook activisten die van plan waren om de jonge federalistische frontpartij te gebruiken voor een desnoods gewelddadige anti-Belgische campagne. De priester Robrecht De Smet en de ingenieur Robert Standaert zouden zich in die zin laten opmerken. De tegenkrachten waren sterker en ze werden na een tijd uit de leiding van de frontpartij geweerd. Zij zochten daarna aansluiting bij de traditionalisten onder de fronters die niet tevreden waren over de politiek van samenwerking met de vrijzinnigen en over de democratische koers van de partij. Een tweede groep bondgenoten was te vinden in Nederland en Duitsland waar uitgeweken activisten zich hadden gevestigd om verder aan agitatie te doen. Die aktie werd gekoördineerd door een ter dood veroordeelde activist, Jozué De Decker. Deze woonde in Nederland waar De Smet hem na enkele jaren zou vervoegen. Zij werden de spilfiguren van het weekblad *Vlaanderen* (3).

(3) L. VANDEWEYER, *Robrecht De Smet in het Vlaamse Front 1918-1920*, in : *Wetenschappelijke Tijdingen*, 1984, p. 173-185 — L. VANDEWEYER, *De eerste barsten in het Vlaamse Front*, in : *Idem*, 1985, p. 78-94 — L. VANDEWEYER, *Machtsstrijd in het Vlaamse Front Het afsterven van Ons Vaderland, de geboorte van Vlaanderen*, in : *Idem*, 1985, p. 206-224.

Deze mensen waren heftig anti-Belgisch maar daarom nog niet zonder meer pro-Duits. Als alternatief schoven zij de Groot-Nederlandse imperiale staat naar voor. Duitsgezindheid werd zelfs met enige argwaan bekeken. Hendrik Mommaerts schreef in 1924 aan de oud-aktivist Adelfons Henderickx, die op dat ogenblik in de frontpartij te Antwerpen militeerde: «Ik meen u trouwens op een voornaam punt te moeten waarschuwen: evenals in het aktivisme vogels waren van diverse pluimage, zijn er nu nog in de Vlaamse beweging verstokte Duitsgezinden, die juist de Vlaamse beweging van de richting Groot-Nederland willen afduwen... Overigens is heel de internationale richting van de Vlaamse beweging een kwestie die voor onze strijd van oneindig groter belang is dan de andere kwesties waarover de Vlamingen onderling zich het leven zuur maken. De definitieve vorm van Europa is nog niet vastgelegd en ieder land zoekt bondgenootschappen. Ik stel me voor dat de wereldmacht komt bij de Angelsaksers en op het Europese vasteland een politiek van balance of power. Het ware voor de Vlamingen en even grote deernheid zich aan te sluiten bij Duitsland als bij Frankrijk. De politiek van Holland is georiënteerd naar Engeland en ik meen, dat in die richting ook het heil ligt van Zuid-Nederland» (4).

Duitsland was in de eerste helft van de jaren twintig inderdaad nog erg zwak. Daarom leek het Britse rijk de enige macht die het assertieve Frankrijk wat in bedwang kon houden en voorkomen dat België helemaal in Franse handen verzeilde. Daarom waarschuwde *Vlaanderen* het oude Albion in de eerste jaren van zijn verschijnen regelmatig voor de Franse agressieve bedoelingen, die het blad overal dacht waar te nemen. België was in de ogen van deze mensen een onding. Vermits zij niet geloofden dat Belgische bezieling gemeend kon zijn, maakten zij zichzelf wijs dat België slechts een voorpost van Frankrijk was, van waaruit het Latijnendom de rest van Germaans Europa wilde inpalmen. Dit Latijns zijn werd beschouwd als ontkerkend, dekadent en vijandig aan de traditionele waarden.

DUITSLAND ALS BONDGENOOT

Het bleek dat de Britten niet bereid waren om daadwerkelijk de Franse macht terug te dringen en in Groot-Nederlandse ogen bleef de bedreiging uit het zuiden dus levensgroot aanwezig. Als ze de situatie ooit in hun voordeel wilden keren moesten ze wel hopen dat Duitsland ooit in staat zou zijn om de Franse macht te neutraliseren zodat België kon vernietigd worden. Voor deze berekeningen werd de argwaan tegenover een mogelijke Duitse annexatie voor een stuk opzij gezet. Duitsland werd weer bondgenoot nummer één. De Decker had ervoor gezorgd dat het contact met de Duitsers bewaard bleef, al hadden die door de economische en politieke crisis in hun vaderland, niet meer de macht om hen daadwerkelijk steun te verlenen. Zo ontmoette hij in april 1920 Max Robert Gerstenhauer

(4) Mommaerts aan Henderickx, 10 februari 1924 (Pap. Mommaerts, AMVC).

en Robert Paul Oszwald, beiden topfiguren uit de *Flamenpolitik*. De activist Hendrik Mommaerts vergezelde hem. Dat was niet veel meer dan een instandhouden van de bestaande banden, want de Duitse onmacht was groot (5).

Vlaanderen had ook heel wat abonnees in Duitsland. Die moeten we niet enkel zoeken bij de gevluchte activisten. De Decker zorgde er voor dat ook de Duitse amtenaren die bij de *Flamenpolitik* betrokken waren geweest, het weekblad regelmatig in de bus kregen. Met Oszwald onderhield hij regelmatige en vriendschappelijke betrekkingen. Daarbuiten zorgde hij ervoor dat de Duitstalige pers over heel de wereld regelmatig informatie toegestuurd kreeg en voerde hij een aanwezigheidspolitiek door propagandanummers te verspreiden. Ook het Duitse gezantschap in Brussel liet weten dat het *Vlaanderen* graag zou ontvangen. Als er in Duitsland al eens een tijdschrift was dat een speciaal Vlaanderen-nummer wilde uitgeven, konden De Decker en De Smet hun medewerkers naar voor schuiven (6).

Vlaanderen hield zich in de eerste maanden van zijn verschijnen opmerkelijk stil over Duitsland. De geest bij de meeste vlaamsgezinden was nog te fel anti-Duits. Pas in het nummer van 26 augustus 1922 verscheen een neutrale bespreking van het Rijnlandvraagstuk. Vanaf dan begon traag en in bedekte termen de propaganda voor het Duitse standpunt. Het weekblad maakte ook duidelijk waarom het zich met Duitsland bezig hield: «De zelfstandigheid van Vlaanderen is geen binnenlands Belgische vraagstuk. Zonder medewerking en medezeggenschap van de mogendheden die ons omringen, achten wij de oplossing van dit vraagstuk niet denkbaar» (7). De oorzaken van de eerste wereldoorlog waren een geschikt aanknopingspunt omdat daarmee de *Kriegsschuldfrage* kon uitgerafeld worden. De verantwoordelijkheid werd door *Vlaanderen* vrijwel geheel bij Frankrijk en Rusland gelegd (8). Waarom deed het weekblad dat? Ook dat werd al vrij vlug en zonder omhaal in de kolommen gezegd: «De Vlaams-nationalist kan niet streven naar vermindering van het Duitse, ook niet naar verzwakking van het algemeen Germaans element in Europa». Kritische geluiden tegenover Duitsland waren uit den boze (9). Op 27 oktober 1923 verscheen een eerste «Brief uit Duitsland» die nog vrij gematigd van toon was. Op 26 januari 1924 onttaardde de «Brief» in een bijzonder heftige aanval op de democratie. De schrijver maakte reclame voor de standpunten van Hitler en was fel anti-

(5) Mommaerts aan Adelfons Henderickx, 22 januari 1924 en Mommaerts aan L. Picard, 25 februari 1969 (Pap. Mommaerts, AMVC).

(6) Zo behoorden Schaible, Gerstenhauer, Oszwald... tot de abonnees zoals uit de correspondentie in Pap. *Vlaanderen* blijkt. Zie ook diverse opmerkingen in brieven van De Decker aan De Smet (Pap. De Decker, AMVC). Zie bijvoorbeeld het thema-nummer van *Volk und Reich*, dat in december 1927 verscheen onder impuls van Dr. Heiss. De Decker en Oszwald schreven beiden een artikel.

(7) *Vlaanderen*, 23 september 1922.

(8) Bijvoorbeeld in: *Vlaanderen*, 14 oktober 1922 en 12 mei 1923.

(9) *Vlaanderen*, 25 augustus 1923.

kommunistisch. In de loop van 1924 zou deze hetze in de rubriek blijven aanhouden⁽¹⁰⁾.

Het weekblad trok openlijk de Duitse kaart en durfde vanaf 1925 de Duitse macht weer verbinden aan de Vlaams-nationalistische aspiraties: «Wij Vlamingen veroorloven ons aan Duitsland zijn beloften van tijdens de oorlog te herinneren. Toen stond Duitsland op het standpunt dat België in geen geval vazalstaat van Frankrijk mocht worden en dat om dat te verhinderen de Vlamingen hun recht moesten bekommen»⁽¹¹⁾.

De activisten rond *Vlaanderen* zagen vanaf 1925 immers terug tekenen van een herrijzende Duitse macht en ze verkondigden openlijk dat dat ook voor hen nieuwe perspectieven bood: «Voorals moet ook voortaan onze buitenlandse politiek strenger omlind worden, met het oog op de wisselende mogelijkheden in de konstellatie van West-Europa. Een Vlaming die zich b.v. bezondigt aan het kleineren van Nederland of aan het stelselmatig smalen op Duitsland kan geen degelijke Vlaams-nationalist genoemd worden»⁽¹²⁾. Vanaf dat jaar wees *Vlaanderen* andere Vlaams-nationalistische bladen die al eens iets negatiefs over Duitsland durfden schrijven, met de vinger. Zo vond het dat het Antwerpse frontersdagblad *De Schelde* de geest van vele Vlaams-nationalisten in verwarring bracht «... door smalen en schimpen op Duitsland». Het weekblad *Ons Vaderland* van dezelfde Antwerpse groep, waagde het ook om niet onverdeeld gunstig te staan tegenover de ontwikkelingen in Duitsland: «Maar weet *Ons Vaderland* dan niet dat in de nationale partijen van Duitsland de belangstelling voor de Vlaamse-nationalistische beweging steeds groeiende is?»⁽¹³⁾.

Heel belangrijk vond *Vlaanderen* het ontstaan van grote Duitse minderheden door het Verdrag van Versailles: in Polen, Tsjechoslovakije, Zuid-Tirol, de Elzas en niet te vergeten Eupen-Malmédy. Het was het levende bewijs voor de ondeugdelijkheid van het vredesverdrag. Voor het weekblad was het vanzelfsprekend dat al die Duitsers terug wilden naar het grote Duitse rijk en dat daarvoor desnoods — en terecht — de militaire macht van een herrezen Duitsland zou ingezet worden. Het blad vond dan ook dat de Belgische landhonger in 1918, Duitsland een rechtvaardig argument in handen had gegeven om België weer aan te vallen en de onderdrukte volksgenoten van de Oostkantons zouden dat zonder twijfel met gejuich begroeten⁽¹⁴⁾.

(10) *Vlaanderen*, 26 januari, 1 maart, 12 juli, 19 juli, 18 oktober, 22 november 1924.

(11) *Vlaanderen*, 10 oktober 1925.

(12) *Vlaanderen*, 11 april 1925, onder de titel «Sursum Corda ! Hoog de harten !».

(13) *Vlaanderen*, 17 april 1925.

(14) Bijvoorbeeld in *Vlaanderen*, 11 juli en 12 september 1925.

PANGERMANISME ALS BEDREIGING ?

Pas bij de verkiezingen van november 1922 kon men spreken van een wedergeboorte van de anti-demokratische Duits-nationalen. In 1919 had deze strekking amper 10 % van de stemmen behaald. Voor de Groot-Nederlanders was het van het grootste belang dat deze Duits-nationalen weer het heft in handen kregen, omdat ze de enigen waren die de revancheoorlog wilden voeren die nodig was om Groot-Nederland te verwezenlijken. Daarnaast waren er in de traditionalistische, autokratische, ideologische overtuiging van de groep rond *Vlaanderen* heelwat raakpunten aanwezig met deze politieke familie.

Maar hoe zat het met de pangermanen die vóór de oorlog in deze kringen zo bedrijvig waren en die gepleit hadden voor de opslorping van de Nederlandssprekenden in het Duitse Rijk ? Waren de Groot-Nederlanders zelf niet onderhevig aan pangermaanse sentimenten die voor dergelijke Duitsers een uitnodiging tot annexatie konden vormen ? Voor *Vlaanderen* waren begrippen als «Germaans» en «Latijns» verre van inhoudloos. Het bloed bepaalde voor een stuk de volksaard en het was vanzelfsprekend dat verwante volken natuurlijke bondgenoten waren. Even vanzelfsprekend was het dat de Latijnen probeerden hun invloed naar het noorden uit te breiden met als techniek het de-nationalizeren van de Germaanse bevolking. Latijnen en Germanen waren natuurlijke vijanden.

De weerbots bleef niet achterwege. De hele Vlaamse beweging werd door de patriottische pers in België als pangermanistisch verketterd. Vooral de Groot-Nederlanders kregen dat verwijt naar het hoofd geslingerd. Sommige medewerkers aan *Vlaanderen* waren inderdaad niet vrij van pangermaanse gevoelens. Het felst was dat te vinden bij Frans Naudts, een gevluchte activist die de al opgemerkte «Brieven uit Duitsland» schreef. Naudts had te Gent natuurkunde gestudeerd aan de Von Bissing-universiteit en was na de Duitse nederlaag, samen met zijn broer, naar Göttingen gevlucht waar een belangrijke kolonie oud-activisten huisde⁽¹⁵⁾.

Toen Naudts eenmaal zijn bijdragen regelmatig toestuurde, bleek al gauw dat hij zich vergaloppeerde in extremistische richting. Hij zat al helemaal in Hitlers vaarwater en dat vonden De Decker en De Smet niet verstandig, want zij stelden hun hoop op de veel omvangrijker en deftiger Duits-nationalen. Naudts werd op een zijspoor geschoven maar hij bleef het contact bewaren. Eind 1926 probeerde hij, samen met andere uitgeweken Vlamingen, het pangermaanse «Jong Vlaanderen» uit het Gentse activisme

(15) Zie de lidkaart van Naudts en zijn broer van het Verbond van Vlaams-nationalisten «De Blauwvoet» in Pap. De Smet, AMVC. Voor de activistische werking in Göttingen na november 1918: W. DOLDERER, *Van aktivisme naar bolsjevisme ? Het Studentengenootschap «Flandria» te Göttingen*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen...*, 2/1985, p. 111-122.

rond Domela Nieuwenhuis weer levend te krijgen. Daarvoor zocht hij steun bij Piet Van Rossem die in Nederland verbleef. Die was tijdens de oorlog als krijgsgevangene betrokken geweest bij pro-Duitse propaganda en was aangewezen als kommandant van het detachement aktivistische rijkswacht dat tijdens de laatste weken vóór 11 november 1918 in Hasselt werd opgericht. Hij steunde Naudts' plannen. Een vast sekretariaat en een persbureau konden heel midden-Europa met hun propaganda bestrijken. De Decker keurde dit plan goed op voorwaarde dat het de Groot-Nederlandse gedachte niet zou dwarsbomen. Hij was niet vergeten dat in de kring van «Jong Vlaanderen» tijdens de oorlog gepleit werd voor opname van Vlaanderen in Groot-Duitsland. Misschien meende hij dat het projekt toch kansloos was. Later schreef Naudts aan De Smet: «...waar ik van droom is een *Kampfgemeinschaft*, met gemeenschappelijk front tegen Zuiden en Westen, een gemeenschap tussen Nederlanders en Duitsers, (in de eerste plaats Vlamingen en Duitsers, als de tegen het Latijnendom strijdende broeders), gemeenschap die de eerste stap moet zijn naar de Groot-Germaanse gemeenschap». Daarom werd Naudts enigszins op afstand gehouden, al vroeg De Smet hem nadien nog om een artikeltje voor het weekblad te schrijven ⁽¹⁶⁾.

Vlaanderen wierf dan een echte Duitser aan als korrespondent. Katsch schreef veel rustiger en konservatievere taal, maar hij mocht geen kritiek leveren op de nazi's en aanverwanten. De Decker gromde tegen De Smet: «Hoe kondet gij nu een artikel van Katsch toelaten in *Vlaanderen* dat op de Duitse *Völkischen* scheldt. Dat zal ons door veel goede Duitse vrienden terecht kwalijk genomen worden. Ik ben het met de *Völkischen* op verre na niet in alles eens. Maar onder hen tellen wij vele *Flamenfreunde*, bijvoorbeeld Dr. Gerstenhauer». De Decker stelde voor Katsch aan de deur te zetten ⁽¹⁷⁾.

Eén van de Duitsers die zich aanbood om te zorgen voor fondsen voor *Vlaanderen* was Hans Hartwig, een familielid van de vroegere activist en medewerker aan het weekblad, Emiel Kayenbergh. De Smet vroeg Kayenbergh wat hij ervan dacht: «Een daadwerkelijke hulp van die zijde kan de allergrootste waarde hebben voor de Vlaams-nationale strijd. Als wij er maar de nadruk op leggen dat ons einddoel is vereniging met Noord-Nederland, in geen geval met Duitsland. Wel toenadering tot Duitsland en tot alle Germaanse volkeren, vooral kultureel. Als Duitsland en Engeland ons gezamenlijk konden helpen, zoveel te beter! Dat ware Germaanse samenwerking. Maar wij kunnen niet wachten tot de fransgezinde Chamberlain verdwenen is». Hartwig was maar al te bereid om te helpen en hij vroeg de mensen van *Vlaanderen* om vertrouwen. «Het Dietse volk moge

(16) Naudts aan De Smet, 15 oktober 1926, 7 juni 1927, 20 november 1928 (Pap. *Vlaanderen*, AMVC) — De Decker aan De Smet, 29 juli 1926 (Pap. De Decker, AMVC).

(17) De Decker aan De Smet, 29 juli 1926 (Pap. De Decker, AMVC).

ook eens aan de stamverwantschap met de Duitsers herinnerd worden. Wie weet of het nog niet eenmaal Daghet in den Oosten [...] Wij menen het goed en 't ligt in uw belang eens meer naar het Oosten te zien». Die Hartwig wordt door Franz Petri voorgesteld als een Nederduitser «... die in dagbladen en tijdschriften de kennis van Vlaanderen en de Nederlanden probeerde te verdiepen». De Smet en De Decker hadden een beter zicht op de zaak en hielden deze pangermanistische boot af. Dat ontlokte Hartwig een briefje waarin hij zijn teleurstelling uitsprak dat er van Vlaamse kant zo weinig gebeurde om de Duitse belangstelling te wekken ⁽¹⁸⁾.

Dat pangermanisme in de Duitse belangstelling voor Vlaanderen was sterk. Toen de *Süddeutsche Monatshefte* in mei 1929 een speciaal nummer over Vlaanderen uitgaf, werd het voorwoord geschreven door Dr. Karl-Alexander von Müller, hoogleraar in de Beierse geschiedenis aan de universiteit van München. Hij riep zijn lezers op aandacht te hebben voor het «wezenlijke probleem» van de relatie tussen Duitsland en Vlaanderen, ook al stonden ze machteloos tegenover de toestand in Vlaanderen zelf. Vlaanderen was voor Duitsland een der *Aussenposten seines Volkstums*. *Unsere Leser wissen das wir der Meinung sind, dass, das deutsche Volkstum auch heute immer noch mitten im Krieg steht, dass jede geschlossene deutsche Schule, jede Zurückdrängung der deutsche Sprache eine verlorene Schlacht, jeder behauptete oder neu gewonnene Boden deutschen Kultur, deutschen geistigen einflusses, ein Sieg in diesen Krieg ist. In diesem Zusammenhang sehen wir heute auch den Unabhängigkeitskampf des flämischen Volks...* ⁽¹⁹⁾.

Hoefte het dan te verbazen als een Duitser onomwonden pleitte voor annexatie van Vlaanderen door Duitsland? De Smet schreef op een dergelijk eksemplaar in de marge: «Dit is een heel rare brief en toont aan waar sommige Duitsers heenwillen» ⁽²⁰⁾. Toch belette dat niet dat mensen uit de *Vlaanderen*-kring veel bleven voelen voor Germaanse samenwerking. Jan Wilms, een belangrijk propagandist van De Smet in de studentenmilieus, schreef in *Jong Dietschland* dat het Algemeen Vlaams Hoogstudenten Verbond overwoog om een «Germaans» studentenblok tot stand te brengen ⁽²¹⁾. Begin 1931 trad Gerstenhauer op als gangmaker bij het inrichten van grootse *Germanertage*. De Smet maakte daar in Nederland en

(18) Kayenbergh aan De Smet, 22 november 1926 (Pap. De Decker, AMVC) — Hartwig aan Vlaanderen, 18 april 1926 en 9 januari 1927 (Pap. Vlaanderen, AMVC) — F. PETRI, *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt, Utrecht, 1973, p. 452.

(19) Auteurs in dit nummer waren o.a. Oswald, R. Verhulst, V. Leemans, J. Vermeulen, M. Geerardijn, L. Deman, J. Roeland, J. De Waele, G. De Rijder, F. Verknoeke, Mevr. Dösfel-Tysmans, Prof. M. Van Caeneghem... In dit nummer maakte het tijdschrift ook reclame voor enkele uitgegeven oorlogsherinneringen van Duitse soldaten die in Vlaanderen gevochten hadden.

(20) Sitterman aan Vlaanderen, 10 december 1929 (Pap. Vlaanderen, AMVC).

(21) *Jong Dietschland*, 7 februari 1930, p. 88.

Vlaanderen veel propaganda voor. Hij wilde wel een verbond van Germaanse staten maar bleef er de nadruk op leggen dat ieder volk inwendig zelfstandig moest blijven en dat er onderlinge gelijkberechtiging moest heersen. Tegen aanhechting bij Duitsland van Nederlandssprekenden kante hij zich sterk ⁽²²⁾.

OP WELKE DUITSCERS KON GEREKEND WORDEN ?

Het spelen met de Europese verhoudingen was vooral een stokpaardje van De Decker: «Ik voel een drang naar hoger behoefte voor Vlaanderen die met meer sereniteit gepaard moet gaan — en wel in de richting van de buitenlandse (geheime) politiek. Dit heb ik tot nogtoe te veel moeten verwaarlozen. Masaryk is een treffend voorbeeld» ⁽²³⁾.

Duitsland speelde in dat politieke spel de hoofdrol maar dat zou enkel in praktijk gebracht kunnen worden als de revanchistisch gezinde Duits-nationalen de macht in handen kregen. De sociaal-demokraten kwamen niet in aanmerking, want door hun gebrek aan nationalisme hadden ze het *Reich* na 1918 verder in de put geholpen en ze voerden een al te goedige politiek tegenover Frankrijk ⁽²⁴⁾. Toen veldmaarschalk Hindenburg als kandidaat van het conservatieve Duitsland tot president werd verkozen juichte ook *Vlaanderen*. De voorkeur voor de Duits-nationalen vloeide voor een deel voort uit de kontakten die ze met deze mensen hadden tijdens de Duitse bezetting. Vrijwel de hele staf van de *Flamenpolitik* was na 1918 in deze politieke familie terug te vinden. De Decker had persoonlijk veel bewondering voor de *Stahlhelm*, de oudstrijdersvereniging die optrad als privéleger voor de Duits-nationalen. De hele politieke familie kwam in *Vlaanderen* vaak en in lovende zin aan bod.

Begin 1927 zag De Decker enig heil in een koalitieregering van de katolieke *Zentrum*-partij en de Duits-nationalen ⁽²⁵⁾. Op dat ogenblik was er in Duitsland een kentering gaande want de sociaal-demokraten verloren zienderogen terrein. Erg vrolijk kon *Vlaanderen* zich daarover niet maken want daarachter doemde een nog veel groter gevaar op: het kommunisme. *Vlaanderen* stelde zijn hoop vooral op de Duits-nationale leider en krantenmagnaat Hugenberg, «de enige man die in Duitsland de waarheid durft zeggen» ⁽²⁶⁾.

(22) De Smet aan Gerstenhauer, z.d. (begin 1931) (Pap. *Vlaanderen*, AMVC) — Hoofdbestuur Dietsch Studenten Verbond aan *Vlaanderen*, 20 mei 1932 (Pap. *Vlaanderen*, AMVC) — Van der Roest aan *Vlaanderen*, 26 oktober 1932, met kanttekeningen van De Smet (Pap. *Vlaanderen*, AMVC).

(23) De Decker aan De Smet, 29 augustus 1928 (Pap. De Decker, AMVC).

(24) Bijvoorbeeld in *Vlaanderen*, 6 oktober 1923 en 1 maart 1924.

(25) De Decker aan De Smet, 3 februari 1927 (Pap. De Decker, AMVC).

(26) *Vlaanderen*, 28 december 1929.

Als de Groot-Nederlanders werk wilden maken van een bondgenootschap voor de gewenste en onafwendbaar geachte, komende oorlog, moesten daar nu de grondslagen van gelegd worden. Het was uiteindelijk De Smet die de koe bij de horens zou vatten en voeling zocht met de *Jungdeutscher Orden*, een formatie waarvan hij veel verwachtte als elite van het toekomstige Duitsland. De organisatie was na de oorlog in 1920 opgericht door de voormalige frontofficier Arthur Mahraun die de solidariteit en de tucht van de loopgraven naar de burgersamenleving wilde overbrengen en op die manier Duitslands vroegere macht wilde herstellen (27).

De Smet ging, met voorbijgaan van De Decker, met de *Jungdeutscher Orden* praten over de waarborgen die ze aan Vlaanderen en het verhoopte Groot-Nederland wilden bieden. De Smet gaf daarvoor een geschreven verklaring aan een van hun vertegenwoordigers, de Duitser «W.». De Decker kreeg die nota pas na een maand ter inzage. Dat werd door de man die zich beschouwde als DE richtinggevende figuur op het vlak van de buitenlandse politiek als erg pijnlijk aanvoeld en hij protesteerde met klem tegen die handelswijze. «Nochtans gaat het hier om een kwestie van buitenlandse politiek. Ik zou nl. de verklaring nooit hebben willen geven zonder dat een verklaring van de andere zijde voorafging, een verklaring omtrent de bekende *Vlamenpolitik*. Noch met de Duitsers, noch met enig ander volk of enige andere staat mag onderhandeld worden, zonder dat een duidelijke en geschreven verklaring wordt afgelegd van de zijde der contra-partij. Deze verklaring moet inhouden dat men zich neerlegt bij ons Vlaams-nationaal streven (vrijheid voor Vlaanderen) ... De juiste bewoording zou rijp te overwegen zijn. Anderzijds kan ik de verklaring ook niet goedkeuren omdat zij van Noord-Nederland spreekt. Wij hebben het recht niet van Noord-Nederland te spreken. Ik zie maar één mogelijkheid om uit de moeilijkheden te geraken nl. aan de door u afgeleverde verklaring een voorlopig karakter te geven en de onderhandelingen opnieuw te beginnen. Het eerste stadium moet dan een verklaring van de andere zijde zijn. Daarop kunnen wij dan reageren. Ik vrees dat de pro-Franse politiek der *Jungdeutscher Orden* een ernstig beletsel zal zijn, niet alleen de pro-Franse, maar vooral de anti-Engelse. Een anti-Engelse politiek mogen wij niet voeren, ook niet een pro-Franse» (28).

De Smet zou naar Keulen gaan om de onderhandelingen opnieuw aan te vatten. Hij was er persoonlijk van overtuigd, in tegenstelling tot De Decker, dat de buitenlandse politiek van de *Jungdeutscher Orden* van ondergeschikt belang was. Hij keek vooral naar hun ideologie en organisatie waarin hij de fascinerende voorafspiegeling zag van de Groot-Nederlandse samenleving zoals hij ze droomde. De Decker riep hem tot de orde: «Wij moeten

(27) Over de *Jungdeutscher Orden* zit veel documentatie in Pap. De Smet, AMVC.

(28) Voor deze en de volgende alinea: De Decker aan De Smet, 25 juli 1926 (Pap. De Decker, AMVC).

weten welke de politiek van de *Jungdeutscher Orden* is voor het geval dat zij zegeviert en tesamen met Franse ›pro-Duitsers‹ tot haar recht komt. Zijn de heren het ermee eens dat België uiteenvalt, dat Wallonië aan het moederland Frankrijk gelaten wordt (in ruil bv. voor een gunstige oplossing inzake Elzas-Lotharingen), en dat Vlaanderen met Brussel... politiek zelfstandig wordt met economische en culturele aansluiting bij Noord-Nederland. Dat is zo ongeveer ons program. Laat de *Jungdeutscher Orden* zicht daarvoor uitspreken. Zij krijgen het enorme voordeel dat de anti-Duitse Belgische staat verdwijnt. » Pas wanneer dat schriftelijk was vastgelegd kon er voor De Decker sprake zijn van samenwerking.

De Smet slaagde erin om van zijn gesprekspartner de verzekering te ontlokken dat ook hij de vorming van Groot-Nederland nastreefde. Nadien ging de *Jungdeutscher Orden* meer aanleunen bij de Duits-nationalen van Hugenberg en dat verhoogde het vertrouwen van De Decker zeer ⁽²⁹⁾.

De *Jungdeutscher Orden* zou echter nooit doorbreken en toen ze medio 1930, samen met nog wat andere groepen, een nieuwe nationalistische partij wilde oprichten, was *Vlaanderen* niet entoesiast. Het weekblad keurde «de gevaarlijke weg naar het parlementarisme» af en vreesde dat de kommunisten en de nationaal-socialisten van de verwarring in Duits-nationale kringen zouden gebruik maken om verder op te dringen. Enkel indien de *Stahlhelm* via een staatsgreep orde op zaken kon stellen zou de toestand nog in gunstige zin worden omgebogen ⁽³⁰⁾.

VAN WAAR KWAM HET GELD ?

Bij de stichting van het weekblad was waarschijnlijk geen buitenlands geld betrokken. Pas na een paar jaar, toen de Westvlaamse financier Honoré De Busschere zich terugtrok, trok De Decker aan de mouw van zijn Nederlandse relaties. Dat lukte. De voorzitter van de Dietsche Bond, Pieter De Koning, een persoonlijke vriend van De Decker, tastte regelmatig in zijn zak. Ook bij andere Nederlandse geestesgenoten mocht *Vlaanderen* af en toe aankloppen. Van de Dietsche Bond zelf kwam ook wat, maar de organisatie was te arm om *Vlaanderen* blijvend te financieren ⁽³¹⁾.

Een van de belangrijkste geldschieters zou Jan Versluys worden. Hij was een Groninger, geboren in 1873, die in Amsterdam en Giesen (Duitsland) biologie had gestudeerd. Als goede bekende van Domela zag hij er geen

(29) De Decker aan De Smet, 25 december 1926 (Pap. De Decker, AMVC).

(30) *Vlaanderen*, 16 augustus 1930.

(31) Dit blijkt uit de briefwisseling De Decker aan De Smet (Pap. De Decker, AMVC). Zie ook: *De Dietsche Gedachte*, september 1927, met een verslag van het Dagelijks Bestuur van 23 februari 1924. De Dietsche Bond was een overblijfsel van de Duitse pogingen om ook in Nederland tijdens de eerste wereldoorlog invloed te verwerven via activistisch gezinde organisaties.

been in om een leerstoel aan de Von Bissing-universiteit in Gent tijdens de bezetting te aanvaarden. In 1918 moest hij naar Nederland uitwijken en in september 1925 werd hij benoemd tot hoogleraar in Wenen. Op de achtergrond zwierf nog een geheimzinnige figuur rond die zeer royaal was met geld voor *Vlaanderen*. Hij was een bekende van De Koning en hij werd «de schim» genoemd. Hij zorgde er in ieder geval voor dat zijn identiteit niet kon uitlekken, vermits hij zelfs in de meest intieme briefwisseling van de redacteuren nooit bij naam werd genoemd⁽³²⁾.

Naast Nederland bleef Duitsland nog als bron van fondsen. Vooral nadat de binnenlandse economische situatie zich weer stabiliseerde mocht op Duits geld gehoopt worden. De mensen van *Vlaanderen* namen zelf het initiatief om Duits geld te verwerven. Vlamingen die in Duitsland woonden, mochten en wilden daarvoor opdraven. Zo vroeg De Smet aan een zekere familie Swerts of ze nergens geld kon lospeuteren. Dat vlotte niet en daarom moest De Smet zelf maar naar Duitsland komen om al zijn overtuigingskracht aan te wenden. «Het is niet gemakkelijk zoveel jaren na de oorlog, weerom belangstellenden te vinden.» Bovendien waren de Vlamingen vragende partij en was het daardoor moeilijker de voorwaarden te bepalen⁽³³⁾.

De uitgeweken aktivistische oogarts Evarist Stocké, dacht in kringen van de katolieke *Zentrum*-partij, geld te krijgen voor *Vlaanderen*, maar erg happig was De Decker niet. Het was hem veel liever als het *Zentrum* stappen deed voor de Vlaamse zaak in het Vatikan en de band met de «onnationale» socialisten verbrak om aan te sluiten bij de Duits-nationalen. Interessanter was Franz Fromme, een literator die de Vlaamse beweging goed kende. Fromme vertelde De Decker bij een bezoek dat het katolieke weekblad *Jong Dietschland* financiële steun zocht via de vroegere aktivisten Godfried Rooms en Marcel Breyne. De Decker vroeg meteen of dat ook voor *Vlaanderen* mogelijk was. Fromme vroeg daarop een verzameling van de al verschenen jaargangen om te controleren of het weekblad wel degelijk altijd een pro-Duitse stem had laten horen. De Decker verwees hem daarvoor naar zijn vriend Oszwald, die het weekblad van in het begin had gevolgd. Toch was De Decker zeer omzichtig met de eventuele Duitse steun. Aan De Smet schreef hij: «Let toch op met geldelijke steunverlening uit Duitsland voor *Vlaanderen*! Wij hebben steeds op het standpunt gestaan dat *Vlaanderen* geen cent van Duitsland krijgt». Het blad moest in de mate van het mogelijke zuiver Nederlands blijven, maar desgevallend was Duitse steun welkom voor de andere organismen die zij beheersten zoals het Verbond van Vlaams-nationalisten «De Blauwvoet». Kwam er toch Duitse steun, dan moest die rechtstreeks naar De Smet gaan zonder dat die

(32) Zie briefwisseling De Decker aan De Smet (Pap. De Decker, AMVC) — Dossier Jan Versluis in AMVC — L. BUNING, *Het strijdbare leven van J.D. Domela Nieuwenhuis Nyegaard. Vlaming door keuze*, Buitenpost, 1976, p. 109, 124, 131.

(33) Jozef Swerts aan De Smet, 3 december 1926 (Pap. *Vlaanderen*, AMVC).

een kwijtschrift of iets dergelijks ondertekende. Ten allen prijze moest voorkomen worden dat de tegenstanders een dergelijk feit tegen *Vlaanderen* zouden kunnen gebruiken ⁽³⁴⁾.

Ondertussen kregen de Duitse geheime diensten weer belangstelling voor de activisten. In augustus 1927 wandelden *Abwehr*-agenten Wilhelm Stengel en Walter Fischer binnen bij sekretaris Clem Daenen op het redaktielokaal in Gent. Ze vroegen hem op welke manier het weekblad geld kon toegezonden worden uit Duitsland. Toen De Smet dat vernam schreef hij nog dezelfde dag terug naar Daenen. Hij drukte erop dat hij de Duitsers in volledig vertrouwen naar hem moest sturen. Op eigen initiatief mocht hij nooit geld van zulke mensen aanvaarden ⁽³⁵⁾.

Het volgende jaar waaide er op de redactie een merkwaardig briefje binnen. Het kwam van een zekere Walter Lipschitz uit Berlijn. Hij vroeg allerlei inlichtingen over *Vlaanderen* zoals oplage en abonentenaantal. De Smet was in ieder geval van plan hem te bedotten want hij gaf sterk overdreven cijfers. Zat ook daar de bedoeling achter om het weekblad financieel te steunen? In april 1928 vroeg de redactie Marcel Breyne of hij niets kon doen voor het weekblad. Hij had zich tevoren toch ook voor *Jong Dietschland* ingespannen ⁽³⁶⁾.

Al deze moeite wierp vruchten af. Ten laatste in 1928 kreeg *Vlaanderen* 3000 Rijksmark ten geschenke, evenveel als *Jong Dietschland*. Dit kon niet helemaal verborgen blijven en er werd gefluisterd dat *Vlaanderen* Duits geld kreeg. Geyl hield dat, na een gesprek met Oszwald, volstrekt niet voor onwaarschijnlijk ⁽³⁷⁾.

Hoe belangrijk was de Duitse financiële inbreng? Blijkbaar was die niet bijzonder omvangrijk of toch zeker onvoldoende om het weekblad in stand te houden. Tenzij sommige bijdragen uit de jaren twintig slechts ogenschijnlijk van Nederlanders afkomstig waren: Duitse geschenken met een Nederlands lintje errond?

(34) De Decker aan De Smet, 25 december 1926, 3, 23 en 27 februari 1927 (Pap. De Decker, AMVC).

(35) Daenen aan De Smet, 9 augustus 1927, en De Smet aan Daenen, 10 augustus 1927 (Pap. Daenen, AMVC) — Over Stengel: zie G. PROVOOST, *Vlaanderen en het militair-politiek beleid in België tussen de twee wereldoorlogen. Het Frans-Belgisch militair akkoord van 1920*, I, Leuven, 1976, p. 482.

(36) Lipschitz aan *Vlaanderen*, 28 juli 1927 (Pap. *Vlaanderen*, AMVC) — De Decker aan De Smet, 6 april 1928 (Pap. De Decker, AMVC).

(37) Aantekening van 4 december 1928 uit het *Politisches Archiv Bonn*, II *Geheimakten, Belgien Politik*, 13, 30/3 (Met dank aan Etienne Verhoeyen). Ook Geyl hield die geruchten voor waarschijnlijk nadat hij met Oszwald had gesproken (Geyl aan Drion, 16-21 augustus 1928, in: *Geyl en Vlaanderen*, II, Antwerpen/Utrecht, 1974, nr. 209).

HITLER WORDT EEN MACHTSFAKTOR

Bij de Rijksdagverkiezingen van 1928 sprongen de nazi's van 6 naar 12 zetels, maar *Vlaanderen* merkte dat amper op en betreurde vooral dat de Duits-nationalen van 103 naar 73 gevallen waren. Het volgende jaar nam het blad een lovend artikel over van de korrespondent van de Nederlandse krant *De Maasbode*, maar wel met de redactionele opmerking dat dit niet betekende dat Hitlers programma werd goedgekeurd. Voortaan zouden aan weerszijden van het Duitse politieke spektrum kommunisten en nationaal-socialisten sterk oprukken en op enkele jaren tijd de hele middenmoot uithollen. *Vlaanderen* zag dat niet graag gebeuren. Winst voor Hitler betekende verlies voor Hugenbergs Duits-nationalen, de partij waarop het weekblad zijn hoop had gesteld ⁽³⁸⁾.

De verkiezingen van 1930 lieten nog omvangrijker verschuivingen zien: de nationaal-socialisten sprongen naar 107 zetels en de kommunisten verhoogden hun aantal van 54 tot 76. Het weekblad apprecieerde het niet erg dat Hitler zoveel winst boekte maar veel erger was dat de kommunisten zo aangroeiden. Voorlopig gaf het Hitler weinig kans om aan de macht te komen. De kiezers zouden weldra weer naar de ernstige partijen overschakelen. Immers, wanneer Hitler aan de macht zou komen, zou dat «een geweldige sprong in het duister» zijn, want zat Frankrijk niet op een dergelijke situatie te wachten om het Rijnland volledig te bezetten? Als dat gebeurde zou niets de Franse agressie kunnen tegenhouden en bovendien zou dat tevens een groot gevaar voor Vlaanderen vormen ⁽³⁹⁾.

Eind 1932 waren er weer verkiezingen in zicht. *Vlaanderen* stelde ditmaal zijn hoop op generaal Von Schleicher die Duitsland weer een krachtig leger wilde bezorgen en komaf wilde maken met de bepalingen van Versailles. Toch verklaarde het blad dat het het zou betreuren als Hitler klappen kreeg. Het hoopte op winst voor de Duits-nationalen en de *Zentrum*-partij van Franz Von Papen. Die kon dan samen met Von Schleicher een regering vormen met de steun van Hitler. Maar wat dacht De Decker persoonlijk in deze overgangsjaren? In juli 1929 was hij teleurgesteld. Per slot van rekening bleef Duitsland het Belgische feit aanvaarden: «Het mij maar al te goed bekende officiële standpunt van Duitsland inzake België is louter kortzichtigheid! Want in een volgende oorlog krijgen de Duitsers weer heel België, hetwelk zij behouden willen, opdat Wallonië toch maar niet bij Frankrijk komen zou, tegen zich! Vast en Zeker». De toestand verbeterde blijkbaar niet, want eind 1930, na de Duitse

(38) *Vlaanderen*, 2 juni 1928 en 14 september 1929.

(39) *Vlaanderen*, 16 augustus, 20 september en 13 december 1930; 27 mei 1931.

verkiezingen, vond hij: «Ik vind dat Vlaanderen wel gedurende een tijdje een hoogstaande dictator best zou kunnen gebruiken. Ook Duitsland!»⁽⁴⁰⁾.

In de Vlaams-nationalistische beweging verschenen er ondertussen kapers op de kust die een eigen Duitslandpolitiek voerden zonder acht te slaan op *Vlaanderen*. Joris Van Severen stichtte in 1931 zijn Verdinaso en die leunde duidelijk aan bij Hitlers partij, het aanprijzen van geweld als politiek middel en het anti-semitisme inbegrepen. Van Severen was nu net iemand waar De Smet en De Decker geen greintje sympathie konden voor opbrengen. Toen de Duitsers De Smet en de Groot-Nederlandse studenten rond *Vlaanderen* uitnodigden voor de *Germanertage*, gingen ze er niet alleen naartoe om contact te zoeken met de Skandinaven, meer dan met de Duitsers, maar ook om de mensen van Van Severen voor te zijn, want die verwarden Diets een beetje teveel met Duits volgens De Smet⁽⁴¹⁾.

De achterdocht tegenover Van Severen werd bevestigd door geruchten die Willem Goedhuys, een naaste medewerker van De Smet, in Duitsland had opgevangen: «Ik heb door Fleischmann uit Keulen al enige tijd relaties met de Hitlerianen en heb zodoende aardige dingen over Van Severen gehoord. Deze maakt in Keulen en Berlijn studies van hun methodes en heeft ook geldelijke steun gevraagd. Dat is een gevaarlijk argument in onze handen. Overigens schijnen de nazi's Van Severen niet bijzonder ernstig te nemen en hebben geen steun gegeven»⁽⁴²⁾.

De mening dat Van Severen met zijn Verdinaso maar een Vlaamse uitgave was van het nazisme werd ook door de bladen die aanleunden bij *Vlaanderen*, gedeeld. Zo bijvoorbeeld in het Antwerpse *Roeland* dat meende dat Van Severens blad *De West-Vlaming* sterk begon te lijken in toon en termen op «een bekend orgaan van de Hitlerianen» hetgeen het blad niet anders beschouwde als «morele zedenverwildering». Overigens verzekerde het de lezer: «Walen zijn Frankrijkgezind. Wij als Nederlanders zijn natuurlijk Nederlands gezind en zelfs gaat ons hart naar Duitsland toe en de andere Germaanse volken»⁽⁴³⁾.

Eind 1932 werd Goedhuys uitgenodigd om voor de radio in Berlijn te spreken over de Vlaamse kwestie. «Ik zal er moeten vergaderen met Reusch en Probst en zal ook ontvangen worden in de Vlaams-Duitse Vereniging, door een zekere dr. Wagner. Kent u die? En kent u ook de mentaliteit van die heren?» Hij gaf zijn oren goed de kost en hij stelde De

(40) De Decker aan De Smet, 21 juli 1929 en 24 december 1930 (Pap. de Decker, AMVC).

(41) Willem Goedhuys aan De Smet, 16 januari 1931 (Pap. Jong Nederlandsche Gemeenschap, AMVC).

(42) Goedhuys aan De Smet, 28 augustus 1931 (Pap. Jong Nederlandsche Gemeenschap, AMVC).

(43) *Roeland*, 31 januari 1932.

Smet gerust: De kontaktpersonen in Duitsland die zich bezig hielden met Nederland, Vlaanderen, de Elzas en Polen waren aanhangers van Hugenberg. Reusch, Probst, Oszwald... noemde hij allemaal «konservatieven van het oude soort». Vooral Reusch was goed op de hoogte van wat er in Vlaanderen reilde en zeilde, maar Wagner was iemand van de Groot-Duitse strekking en Goedhuys achtte dat «zeer gevaarlijk». Hij sprak ook met dr. Heiss die aan *Volk und Reich* verbonden was en hij maakte afspraken voor samenwerking met hun eigen uitgeverij «De Delta». In zijn gesprek met *Stahlhelm*-verantwoordelijken had hij vernomen dat Van Severen door deze organisatie financieel en organisatorisch werd gesteund. Goedhuys liet niet na de Dinaso-konkurrentie zo negatief mogelijk af te schilderen ⁽⁴⁴⁾.

Vlaanderen en Van Severen waren niet de enigen die Duitse steun genoten. Er was ook nog Raf Verhulst, een vroegere activist, die vanuit Duitsland in de Antwerpse *De Noorderklok* een sterk pro-Duits geluid liet horen. Toen Verhulst in Vlaams-nationalistische kringen beschuldigd werd van oneerlijke aanvallen op het frontersdagblad *De Schelde* was hij daarover zeer ontgoocheld en hij verdedigde zich tegenover Leo Augusteyns die relaties had met de Antwerpse fronters: «Onlangs schreef de heer Hans Hartwig: Indien ze op *De Schelde* moesten weten hoe gij ze voorspreekt en hun belangen verdedigt zouden ze u niet genoeg dankbaar kunnen zijn». Toen hij later hoofdredakteur was geworden van *Het Vlaamsche Volk*, begon Verhulst meer aan te leunen bij het Verdinaso: «Dinaso zal gedijen indien het niet alleen van Hitler de toon, doch ook het beleid en de strijdmiddelen overneemt». Overigens verzekerde hij de lezer: «Wij zijn Duitsgezind en wensen dit niet onder stoelen of banken te steken... Net zo Duitsgezind als de Belgische bladen Fransgezind». Verhulst rekende voor zijn blad op Adolf Peremans, Rob Van Genechten, Jan Wannijn, Frans Van de Weghe die vroeger al bij *De Noorderklok* zat, ook Alfons Jonckx en Leo Van Lierde, een bewonderaar van Mussert... Het waren bijna allemaal oud-activisten die tevoren in de kring rond *Vlaanderen* hadden verkeer. Had Verhulst meer geld ter beschikking om hun eventuele medewerking te honoreren of waren ze meer nazistisch gezind dan het voorzichtige *Vlaanderen*? Of was het een combinatie van factoren? Wie ook Dinaso-gedachtengoed verbond met sympathie voor het nazisme was het Antwerpse blad *De Aanval*, opvolger van *Internacia* dat vroeger in de marge van *Vlaanderen* was ontstaan. Het beheer was op hetzelfde adres gevestigd als dat van *Het Vlaamsche Volk* ⁽⁴⁵⁾.

(44) Goedhuys aan De Smet, 6 en 25 december 1932 (Pap. Jong Nederlandsche Gemeenschap, AMVC). De figuren waarmee Goedhuys contact had waren lieden die belangstelling vertoonden voor Vlaanderen en Nederland, vaak vanuit nationalistische studentenorganisaties. Zie hiervoor W. DOLDERER, *De nieuwe Duits-Vlaamse toenadering na de Eerste Wereldoorlog. Een bijdrage tot de voorgeschiedenis van de kollaboratie*. Vooral in: *Wetenschappelijke Tijdingen...*, 2/1988, p. 109-128, en 3/1988, p. 129-140.

(45) Verhulst aan Augusteyns, 26 februari 1931 (Pap. Augusteyns, AMVC) — *De aanval*, 21 oktober 1933. De naam was een nauwelijks verholten verwijzing naar *Der Angriff*, blad van de Nationaal-socialisten-*Het Vlaamsche Volk*, 10 december 1933.

AFSTAND NEMEN VAN DUITSLAND ?

De machtsovername door Hitler in maart 1933 en de daaropvolgende uitbreiding van zijn greep op de Duitse samenleving, werd door de Groot-Nederlanders rond *Vlaanderen* met gemengde gevoelens gadeslagen. Het weekblad erkende dat zeker in Nederland de ontwikkelingen in Duitsland met bezorgdheid werden gevolgd: «Aanleiding tot deze bezorgdheid is de uitgestrekte gemeenschappelijke grens, waardoor in geval van oorlog Nederland open ligt voor een aanval uit het Oosten, waartegen het zich moeilijk zou kunnen verdedigen. Daarom is men in Nederland voor een opnieuw machtig wordend Duitsland bevreesd. Van nationalistische Duitse zijde worden de Noord- en Zuid-Nederlanders gaarne als Germanen voorgesteld terwijl het onderscheid tussen Germanen en Duitsers wel eens uit het oog wordt verloren». Het weekblad liet niet na «het grote verschil in volksaard tussen Nederlanders en Duitsers» te beklemtonen maar achtte Frankrijk nog altijd een groter gevaar. Het besloot: «Komt de hereniging van Noord- en Zuid-Nederland niet tot stand, dan wordt de toekomst van het Dietse volk door de grootste gevaren bedreigd» (46).

Niet iedereen had die reserves en *Internacia* verklaarde ronduit dat «... een wederopbouw aan Vlaanderen alléén mogelijk is met de hulp van Duitsland». *Vlaanderen* reageerde scherp: «Hiertegen tekenen wij verzet aan. Onze Vlaams-nationale buitenlandse politiek behoort meer pijlen op haar boog te hebben en hééft er ook meer dan die ene, die buitendien wel eens blijken kon, de gevaarlijkste VERPLICHTINGEN (jegens eenmaal aanvaarde ›hulp‹) met zich mede te brengen... lichtzinnige uitlatingen in dezen kunnen de zwaarste gevolgen hebben» (47).

Daarnaast bleek dat de nieuwe Duitse machthebbers in de eerste plaats rekening wilden houden met het Belgische feit. In Brussel werd een Belgisch-Duitse Kamer van Koophandel opgericht. *Vlaanderen* was woest: «Een der eerste daden van de nieuwe Duitse regering-Hitler is het dus geweest MET DE BELGEN TE GAAN VERBROEDEREN. Gaan wij dan terug naar de vooroorlogse toestanden, toen de Duitse kooplieden te Antwerpen meer fransgezind waren dan de franskiljons ? En wat zegt het Dinasoblad wel van dit Duits schot in de rug van Vlaanderen ?» Toen de Britse krant *The Sunday Times* waarschuwde tegen Hitlers plan Duitsland uit te breiden via pangermaanse agitatie meende *Vlaanderen*: «Dit lijkt wel zeer fantastisch. Het is toch een feit dat de heer Rosenberg de vesting Luik niet aan Frankrijk gunt en derhalve ook TEGEN de Groot-Nederlandse gedachte is gekant». Maar in hetzelfde nummer drukte het weekblad een stuk uit een rede van Hitler af waarin deze betreurde dat de Vrede van Versailles Europa niet had heringericht op basis van de «werkelijke volksgrenzen» (48).

(46) *Vlaanderen*, 18 maart 1933.

(47) *Internacia*, 15 april 1933, Duitslandnummer-*Vlaanderen*, 29 april 1933.

(48) *Vlaanderen*, 3 juni en 17 juni 1933.

Smet Op 2 september 1933 waarschuwde *Vlaanderen* in het hoofdartikel «Groot-Nederland en Duitsland» voor de annexionistische geluiden die het in *Der Angriff* had opgevangen. Maar het Franse gevaar bleef groter. Een grootscheepse oorlog kon elk ogenblik uitbreken. «Steeds ernstiger moeten wij er ons rekenschap van geven, dat deze crisis in Europa zeer gemakkelijk noodlottig kan worden voor de Dietsche idealen. Mocht het tot een oorlog komen, dat staan wij machteloos tussen de partijen». Die mening overheerste ook in *De Dietsche Gedachte*, blad van de Nederlandse bondgenoten: in het septembernummer van 1933 werd eveneens gewaarschuwd voor het Duitse gevaar. *Vlaanderen* stelde vergenoegd vast dat het dezelfde mensen en tijdschriften waren «... die steeds Frankrijks imperialisme bekampen, welke thans ook de toestand in Duitsland ernstig onder 't oog zien. Het »onverfranst, onverduits« is nog steeds het wachtwoord van de ware Nederlander»⁽⁴⁹⁾.

De vroegere agenten van de *Flamenpolitik* werden onder Hitler aktiever. Oszwald ging weer op wervingstocht. Reusch, die nog regelmatig contact had met Goedhuys, spoorde de mensen van *Vlaanderen* aan: Oszwald was op reis in Nederland met het doel «te trachten onder zijn oude activistenvrienden weer een zekere eenheid te bewerken teneinde, door middel van hen, invloed te krijgen op de Vlaamse beweging. Zij moeten volgens hem trachten opnieuw een zekere eenheid in de Vlaamse beweging te scheppen, langs hen kan hij dan de Vlaamse beweging steunen». Goedhuys hoopte van Oszwald geld los te krijgen voor het noodlijdende *Vlaanderen* en de Jong Nederlandse Gemeenschap. Maar blijkbaar had de Duitser belangrijker doelwitten op de korrel. «Oszwalds plan is ook Raf Verhulst een plaats te bezorgen op *De Schelde* als hoofdredacteur en hij heeft nog altijd het denkbeeld *De Schelde* dan te steunen»⁽⁵⁰⁾.

Vlaanderen kwam nochtans in de loop van 1934 in een vacuum terecht. De Duitsers zagen veel interessanter mogelijkheden om greep te krijgen op het Vlaams-nationalisme dan een noodlijdend en relatief weinig verspreid weekblad, dat bovendien erg argwanend stond tegenover de aspiraties van het Derde Rijk. Vele lezers in Vlaanderen waren dezelfde mening toegedaan: ideologisch was Vlaanderen te mager. Terwijl het fascisme het grootste deel van de Vlaams-nationalisten in haar ban kreeg, bleef het weekblad daarvan afstand bewaren. Dat niettegenstaande het deze evolutie zelf had bevorderd door een jarenlang afwijzen van de parlementaire democratie. Door dit samenspel van factoren zou het weekblad in 1934 aan bloedarmoede sterven. Maar de erfenis zou blijven.

(49) *Vlaanderen*, 2 en 23 september, 21 oktober 1933.

(50) Goedhuys aan De Smet, 9 mei 1934 (Pap. Jong Nederlandse Gemeenschap, AMVC).

De Vlaams-nationalisten binnen V.N.V. en Verdinaso zouden zich geleidelijk enigszins verzoenen met het Belgische feit en het Groot-Nederlandse ideaal naar een verre toekomst verschuiven. Maar wat met de opvatting dat Duitsland de aangewezen bondgenoot was? Die verdween niet. Dat ondervond Borginon, die, na München 1938, vreesde dat Duitsland een agressievere politiek zou gaan voeren die niet in het belang van Vlaanderen was. *Reinaert*, een satirisch blad dat sterk onder invloed stond van Firmijn Parasie die in Gent altijd de opvattingen van *Vlaanderen* had verdedigd, reageerde fel tegen zijn «anti-Duitse» uitlatingen en had maar weinig waardering voor Borginons kritiek op het nationaal-socialisme van Hitler. «Men begripe ons niet verkeerd: minder dan in 1914 nog willen wij verduits, dit is ontnederlandst worden; wat Walloniës lot is, laat ons koud, als wij onszelf kunnen worden. Ware Duitsland weer bezetter, dan wisten wij dat wij de politiek van het eerste activisme hadden te volgen: onverduits, onverfranst. En dat de oorlogskans — die in 1918 tegen ons was — ook eens met ons kan zijn» (51).

Dat was het resultaat van *Vlaanderen's* systematisch ophemelen van het aktivisme en haar voorstelling van deze kollaboratie in de eerste wereldoorlog als een puur Vlaamse aktie. Vrijwel het gehele Vlaams-nationalisme nam die voorstelling over voor werkelijkheid en meende die historische illuzie nogmaals in praktijk te kunnen omzetten bij een — door sommigen vurig verhoopte — volgende Duitse bezetting. De belangrijkste promotoren van deze voorstelling, De Decker en De Smet, waren ondertussen van het toneel verdwenen. De Smet stierf vereenzaamd in 1937. De Decker trok zich knorrig terug in Amsterdam, maar verloor zijn Groot-Nederlandse overtuiging niet. In het laatste vredesjaar drukte hij zijn boosheid over de meer Belgische koers van het V.N.V. uit: «Ondanks alles blijft mijn geloof ongeschokt. Vooral moeten wij niet telkens zeggen dat Groot-Nederland toch maar voor een verre toekomst is. Leiders mogen zo niet spreken» (52). Naast het aanprijzen van het aktivisme was *Vlaanderen's* afwijzen van de democratie en het parlementaire systeem een even belangrijke voorbereiding op de kollaboratie. Het bevorderde de ideologische verwantschap van de Vlaams-nationalisten met het Duitse nationaal-socialisme.

De vrees van De Decker en De Smet voor Duits annexionisme werd ook gedeeld door Nederlandse gangmakers van de Groot-Nederlandse beweging als Geyl en Gerretson. Op januari 1937 namen beiden voor het eerst publiek stelling tegen het V.N.V. omwille van de te pro-Duitse koers. Zij hoopten dat de afkondiging van de Belgische neutraliteit en de voorzichtige toenadering tussen Nederland en België, beide landen zouden versterken tegenover een agressief Duitsland. De Groot-Nederlandse beweging ver-

(51) Borginon in *De Antwerpsche Courant en Volk en Staat*, 9 november 1938 — *Reinaert*, 19 november 1938.

(52) De Decker aan W.F. Den Uyl, 3 januari 1939 (Pap. De Decker, AMVC).

loor onder druk van deze factoren bij sommigen haar anti-Belgische en pro-Duitse inhoud ⁽⁸³⁾.

Maar wat was het krachtigst: de argwaan tegenover Duitsland of de hoop om met Duitse hulp de politieke idealen te verwezenlijken? Hendrik Elias, een der leiders van het kollaborerende V.N.V. en oud-medewerker aan *Vlaanderen*, sprak op een redevoering in augustus 1941: «Vlaanderen verwacht dat de Duitse overwinning ook een Vlaamse overwinning zal zijn. Vlaanderen hoopt en verwacht, doch niet zonder aarzeling». Het is overigens opmerkelijk dat binnen het V.N.V. de leidende figuren die het nauwst aanleunden bij *Vlaanderen* zoals Staf De Clercq, Reimond Tollenaere en Jeroom Leuridan, het meest tot toenadering met Duitsland bereid bleken ⁽⁸⁴⁾.

BEZETTING EN NAOORLOG

Toen de Duitsers in mei 1940 België binnenmarcheerden hadden ze hun *Flamenpolitik* kant en klaar op zak zitten. In het licht van de opties die de Duitse bezetter nam tijdens de eerste wereldoorlog en het blijven voeden van de Vlaams-nationalistische agitatie in vreedstijd, kan het geen verwondering wekken dat de bezetter in 1940 de Vlaams-nationalisten vizeerde als de groep die de kollaboratie moest leiden en België inschakelen in de Duitse oorlogsinspanning. Samenwerken met de Duitsers was zozeer een vaststaand onderdeel van de Vlaams-nationalistische strategie geworden, dat kollaboratie voor de meerderheid van het V.N.V. en een deel van het Verdinaso een vanzelfsprekende keuze was.

Maar de medaille had nog een andere kant. In 1923 had *Vlaanderen* geantwoord op beschuldigingen als zouden de Groot-Nederlanders aansturen op aansluiting bij Duitsland: «Eén ding staat vast: hier in Vlaanderen zou een Duitse annexatie geen heviger tegenstanders ontmoeten dan de Groot-Nederlanders» ⁽⁸⁵⁾. Voor De Smet en De Decker waren dat geen loze woorden. Duitsland was de aangewezen bondgenoot, omdat de Duitse macht de enige was die Groot-Nederland mogelijk kon maken. In 1940 hoopten dan ook vele Vlaams-nationalistische kollaborateurs dat Groot-Nederland in het verschiet lag. Dat was een vergissing want de bezetter verbood meteen alle gepraat over Groot-Nederland en «Dietsland» ⁽⁸⁶⁾.

(83) L. WILS, *De Grootnederlandse geschiedschrijving*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1983, p. 348-349.

(84) A. DE JONGHE, *De strijd Himmler-Reeder om de benoeming van een HSSPF te Brussel (1942-1944)* — Tweede deel, p. 87, in: *Bijdragen tot de geschiedenis van de tweede wereldoorlog*, Brussel, 1976, p. 5-172 — H. ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging 1914/1939*, IV, Antwerpen, 1969, p. 156.

(85) *Vlaanderen*, 27 januari 1923.

(86) E. DE BENS, *De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur (1940-1944)*, Antwerpen, Utrecht, 1973, p. 182-185.

Dat brutale Duitse verbod stopte de Vlaams-nationalistische kollaboratie niet. Dit wijst erop hoezeer de ideologische verwantschap en, niet te vergeten, de materiële voordelen, het Groot-Nederlandse politieke ideaal hadden verdrongen als argument voor de samenwerking met de Duitsers. Slechts een gering aantal Groot-Nederlanders vonden de moed om afzijdig te blijven of in het verzet te gaan. Tijdens de bezetting betekende dat niet veel omdat de Duitsers deze kleine en gemakkelijk situeerbare minderheid gemakkelijk konden beheersen. Maar het zijn deze mensen die na de oorlog het Vlaams-nationalisme weer doen herleven. Clem Daenen, Daniël Merlevede, Paul Daels, Jan Olsen, Staf Verrept, Arthur De Bruyne... Ze kwamen allemaal uit de Groot-Nederlandse, «Dietse» sfeer die door de *Vlaanderen*-strekking werd gecreëerd en lange tijd beheerst.

We zagen dat het pangermanisme eveneens niet ontbrak in de kring rond het weekblad. Daarnaast leidde de kritiek op de parlementaire democratie vanwege *Vlaanderen* en de traditionalistische achtergrond van de meeste militanten tot een grote ontvankelijkheid voor de ideeën van Hitlers nationaal-socialisme. Tijdens de oorlog zouden vroegere medewerkers aan het weekblad zoals Leo Lagrou, Jef Delanghe, Raf Van Hulse, Ward Hermans, Hendrik Cayman... zich engageren in kringen die aanstuurden op aanhechting van Vlaanderen in een of andere vorm bij het Derde Rijk. Ook dat was een stuk van de erfenis van *Vlaanderen*.

BESLUIT

Na 1945 verklaarden Vlaamsgezinde kringen de kollaboratie als een loutere reactie op de anti-Vlaamse politiek van de Belgische regering en de repressie werd afgedaan als een anti-Vlaamse reactie. Daarmee werd systematisch voorbijgegaan aan de vooroorlogse agitatie door Duitsers en activisten die van groot belang was. Dat speelde zich natuurlijk voor een stuk in het verborgene af. In het laatste nummer vóór de samensmelting met *Jong Dietschland* schreef *Vlaanderen*: «In alle nationale bewegingen, die ingaan tegen de onderdrukkende, tyrannieke staat, treden mannen op, die wegens bijzondere omstandigheden voorlopig slechts achter de schermen werken voor de verlossing van hun volk. Ten tijde van het Vlaamse activisme waren er zo honderden. Hun namen werden zorgvuldig geheimgehouden». De Smet behoorde tot deze groep en zette die geheime actie na 11 november 1918 verder ⁽⁵⁷⁾.

Maar de pro-Duitse optie bleef niet geheim. Tal van Vlaams-nationalistische bladen staken het niet onder stoelen of banken dat ze tijdens de volgende oorlog aan Duitse zijde zouden staan. Deze idee werd in het Vlaams-nationalisme ingevoerd door het weekblad *Vlaanderen* en met

(57) *Vlaanderen*, 23 december 1933.

groot succes. De Vlaams-nationalistische partij na 1933, het V.N.V., die ideologisch veel nauwer bij *Vlaanderen's* gedachtengoed aanleunde dan de voorloper, het Vlaamse Front, werd in de ogen van de Belgische publieke opinie de partij van Duitsland, zoals de kommunistische partij tijdens de Koude Oorlogsjaren de partij van de Sovjetunie was. Bij de verkiezingsstrijd in 1939 voerden andere partijen campagne tegen de Vlaams-nationalisten met slogans als «Stemmen voor Staf De Clercq is stemmen voor Hitler!» en «Opgepast voor de binnenlandse Seyss-Inquarts!», waarbij werd verwezen naar diens rol bij de annexatie van Oostenrijk door Duitsland in 1938⁽⁵⁸⁾.

Het was van groot belang dat die pro-Duitse houding samenviel met een anti-demokratische gezindheid. Dat maakte het deze mensen des te gemakkelijker om eerst de revanchistische Duits-nationalen als bondgenoot te zien en slechts weinigen vonden het moeilijk om hun sympathie naar de nazi's te verleggen. Die anti-demokratische gezindheid was minder buitenlandse invoer dan wel het opleven van het traditionalistisch gedachtengoed, dat vooral in katolieke Vlaamsgezinde kringen op het platteland en in de kleine steden aanhang had. Maar dan anti-demokratisch geladen, omdat deze minderheid wel beseftte dat de overgrote meerderheid van de Vlamingen nooit zou volgen. «België» en «Demokratie» waren voor deze mensen twee koppen van dezelfde draak die het reine Vlaamse volk bedreigde met ontarding. De agitatie van *Vlaanderen* was een krachtige stimulans voor de groei van die stroming. Het democratische Vlaamse Front dat België bleef aanvaarden als een kader voor het Vlaamse zelfbestuur werd daardoor uitgehold en uiteindelijk ten grave gedragen en vervangen door het V.N.V. waar fascistisch gezinde persoonlijkheden het overwicht hadden.

De Groot-Nederlandse verpakking van de Duitse doelstellingen had dus succes, maar begon een eigen leven te leiden en werd uiteindelijk voor enkelen een stimulans voor het Dietse verzet. De terugkeer van deze mensen naar het Belgische kader en de democratie in de jaren vijftig, zou het Vlaams-nationalisme in haar levensbeschouwelijk pluralistische Vlaamse Front-gedaante weer doen opleven. De anti-Belgische strekking van *Vlaanderen* verdween evenwel niet.

(58) D. MARTIN, *De Duitse «Vijfde Kolonne» in België. 1936-1940*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1980, p. 86.